

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Filosofijos katedra

Ignas Šatkauskas
Filosofijos doktorantūra III kursas

DĖMESIO IR INTENCIONALUMO SANTYKIS HUSSERLIO „SUVOKIME IR DĖMESYJE“

Darbo vadovas doc. Kristupas Sabolius

Vilnius, 2017

SANTRAUKA

Husserlio užrašai, jo ruošti 1904/05 žiemos semestro paskaitoms, pavadinti *Suvokimas ir dėmesys*, buvo išspausdinti praėjus šimtui metų, nuo šių paskaitų, tik 2004 metais. Tais pačiais metais, kuomet fenomenologė Natali Depraz klausė, kur yra Husserlio žadėta dėmesio fenomenologija (Depraz 2004) ir prasidėjo diskusija dėl Husserlio dėmesio sampratos, klausimu, koks yra dėmesio santykis su intencionalumu. Depraz savo klausimą kelia *Idėjų* kontekste, kur Husserlis užsimena, kad nuodugni dėmesio fenomenologija dar turės būti suformuluota (Husserl 1976: 215). Ar tai reiškia, kad Husserlis žadėjo išleisti savo užrašus dėmesio tematika, rašytus iki *Idėjų*, ar tai, kad jis nebuvo patenkintas šiais užrašais ir ruošėsi iš naujo fundamentaliai persvarstyti dėmesio klausimą, kas virto į *Pasyvių sintezių analizes* (1966)?

Šiuose užrašuose randame atsakymą į klausimą, kuriuo nėra vieningos nuomonės šiuolaikiniuose fenomenologiniuose dėmesio tyrinėjimuose: ar ankstyvasis Husserlis skyrė dėmesį nuo intencionalumo? Vieni tyrinėtojai tvirtina, kad ankstyvoju periodu, iki *Pasyvių sintezių analizių*, Husserlis neskyrė dėmesio nuo intencionalumo (Dwyer 2007;) kiti – priešingai (Begout 2007); trečia tyrinėtojų grupė laikosi pozicijos, kad dėmesys ir intencionalumas neturi būti mąstomi kaip vienas kitą atskliaudžiančios alternatyvos, nes Husserlio tekstuose sunku rasti aiškių jų atskyrimų (Depraz 2004; Arvidson 2013). Šio pranešimo tikslas yra, remiantis *Suvokimu ir dėmesiu* (2004), pateikti argumentų, tvirtinančių tezę, jog ankstyvasis Husserlis tiksliai skyrė intencionalumo ir dėmesio fenomenus ir demonstravo jų abipusį bei daugialypį santykį.

METODIKA

Šiame darbe pritariama Begout (2007) pozicijai, tačiau, laikomasi požiūrio, kad *Loginių tyrinėjimų* analizės, kuria rėmėsi Begout, nepakanka atskleisti ankstyvojo Husserlio pozicijai dėmesio ir intencionalumo santykio klausimu; čia nepamainomos yra *Suvokimo ir dėmesio* analizės.

TEZĖ

Remiantis *Suvokimu ir dėmesiu* (2004), teigiama, kad ankstyvasis Husserlis skyrė dėmesio ir intencionalumo fenomenus bei apibrėžė įvairialypius ir sudėtingus jų santykius.

1. ARGUMENTAS

Pagrindiniai su dėmesiu susiję Husserlio sprendimai *Suvokime ir dėmesyje*:

- Problemų, iškilusių *Loginiuose tyrinėjimuose* (Husserl 1901: 164), sprendimas; esminė problema - dėmesio apibrėžimo problema (Husserl 2004: 3-5).
- Esminių suvokimo skirčių, leisiančių plėtoti dėmesio fenomenologiją, apibrėžimas (Husserl 2004: 13-14).
- *Intencionalių* reikšmės teikimo aktų ir intencionalių objektų turinių, bei *dėmesio* aktų ir turinių *skirtumo išryškinimas*; atskleidimas sudėtingo, daugialypio jų tarpusavio santykio; išaiškinimas, kad dėmesys turi reikalą tiek su realiais, tiek su intencionaliais suvokimo turiniais (Husserl 2004: 69, 73-74).
- Su dėmesio temizacija susijusių suvokimo niansų: aiškumo, ryškumo, žymumo analizė; įsidėmėto, neįsidėmėto, nepastebėto objekto prezentacijos ypatybių išskyrimas (Husserl 2004: 88-91, 94-97).
- Intenduojamo paties dėmesio akto turinio kaip ir *pasirengimo-patirti*, ir *privilegiuoto objekto patyrimo būdo* apibrėžimas (Husserl 2004: 101-102).
- Teorinio intereso sampratos formulavimas, intereso ir intencijos skirtumo kaip *įtampos* ir *išpildymo* išryškinimas; anticipuojančios dėmesio prigimties ir *domėjimosi* fenomeno išsklaida (Husserl 2004: 104-106).

2. ARGUMENTAS

Intencionalumas kaip reikšmės teikimas:

- „Turime čia dar atskirti *idealius* suvokimo-komponentus ir *realius* suvokimo-komponentus.“ (Husserl 2004: 69) Suvokimas iš homogeniškų realių dalių suvokimų, remdamasis idealios šių dalių vienovės įžvalga, steigia šio patyrimo reikšmę – suvokimas įgyja prasmę. Pasak Husserlio, sąvoka *reikšmės teikimas* (*Meinung*) arba *manymas* pati yra daugiareikšmė. Pavyzdžiui, vaško figūros atveju, galime sakyti, kad *manome* ten esant žmogų, kuomet šiam realiam turiniui *teikiame reikšmę A*, arba, kad *manome*, ten esant vaškinę figūrą, kuomet *teikiame reikšmę B*. Kartais reikšmės teikimas ar manymas yra suprantamas kaip sinonimas tikėjimui (*Glauben*), kartais netiksliai nuomonei (δόξα). *Intencija*, pasak Husserlio, *intencionalus objektas, mums sako „reikšmę“ – objektą, esantį šio reikšmės teikimo prasme, santykyje su kitais, kartu duotais, objektais* (Husserl 2004: 73).
- Intencionalumas kaip reikšmės teikimo aktas, kaip *Meinung* reiškia intencionalaus ir tapataus objekto (vaško figūra / žmogus) atpažinimą. Net ir sąmoningai neintenduojuot pašalinių objektų, šių objektų santykiai su pagrindine suvokimo tema prezentuoja šiuos objektus, kaip reikšmingas, predikuojančias pagrindinio stebėjimo objekto apibrėžtis (pavyzdžiui, vaško figūra / žmogus vitrinoje), taigi šie pašaliniai dalykai taip pat reiškiasi, turi reikšmę, ir yra atpažįstami, intencionalūs objektai. Taigi *net ir temiškai neįsidėmėti objektai yra intencionalūs*.

3. ARGUMENTAS

Realūs ir intencionalūs suvokimo turiniai:

- „Kuo siejasi šios reikšmės su pagava (*Auffassen*) su tikėjimu (*Glauben*) ir jo kokybinėmis sudedamosiomis dalimis, o kuo su dėmesiu? Ar visi šie žodžiai skirti tam pačiam dalykui, ar tai yra esmingai skirtingi fenomenai?“ (Husserl 2004: 79)
- Husserlis teigia, kad tai iš tiesų yra skirtingi fenomenai. Pasak jo, dėmesys yra kai kas skirtingo santykyje su vienu suvokiamu objektu (dėmesio objektas), jis yra objekto suvokimo ypatybė, greta aplinką atitinkančios objektų įvairovės, duodanti jam ypatingą *pranašumą*, pagal kurį, jie iš suvoktinių tampa suvoktais objektais, kas yra, *eo ipso*, taip pat, apdovanojimas susijusiems turiniais (Husserl 2004: 86). „Bet šie santykiai su turiniais yra visiškai skirtingi, nei santykiai su objektais. Dėmesys kreipiamas tik į „intencionalius“ objektus. Kad ir koks gali būti patiriamas dėmesio charakteris, bet kokių atveju, jis nėra kažkas, kas yra pririštas prie objektų ar nuo jų priklauso. Objektai galimai yra įsivaizdavimai, haliucinacijos, tai yra, nepaisant mūsų dėmesio, jie gali visiškai neegzistuoti. Iš kitos pusės, akivaizdu yra, kad tai, kas tampa dėmesio patirtimi yra realiai susiję su patiriamu suvokimo turiniu, čia taip pat nutinka realus ir ne tik intencionalus santykis.“ (Husserl 2004: 87)
- 1. Dėmesys, nors ir yra nukreiptas į intencionalius objektus, turi reikalą su realiais santykiais su objektais. Dėmesiui duoti realūs patyrimo turiniai. Dėmesys yra laisvas, „neprištas“ prie intencionalaus objekto.

IŠVADOS

Suvokimo ir dėmesio analizė teikia argumentus:

1. Temiškai neįsidėmėti objektai yra intencionalūs.
2. Dėmesys, nors ir yra nukreiptas į intencionalių objektus, turi reikalą su realiais santykiais su objektais ir objektų tarpusavio santykiais. Dėmesiui duoti realūs patyrimo turiniai.
3. Dėmesys yra laisvas, „neprištas“ prie intencionalaus objekto.

Remiantis šiais argumentais, daroma išvada, kad ankstyvasis Husserlis tuoju pat po *Loginių tyrinėjimų*, užrašuose *Suvokimas ir dėmesys*, aiškiai skyrė dėmesio ir intencionalumo fenomenus ir apibrėžinėjo įvairialypius, abipusius jų santykius.

LITERATŪRA

1. Arvidson, P. S., 2013. *Restructuring Attentionality and Intentionality*. Human Studies, Vol. 36, p. 199-216. Dordrecht: Springer. Prieiga per internetą: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10746-012-9250-0> [žiūrėta 2017 03 13].
2. Bégout, B., 2007. *Husserl and the Phenomenology of Attention*. In *Rediscovering Phenomenology. Phenomenological Essays on Mathematical Beings, Physical Reality, Perception and Consciousness*, ed. Boi, L; Kerzberg, P; Patras, F., p. 13-32. Dordrecht: Springer.
3. Depraz, N., 2004. *Where is the Phenomenology of Attention That Husserl Intended to Perform? A Pragmatic-Oriented Description of Attention*. *Continental Philosophy Review*, Vol. 37. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. Prieiga internetu: <http://documents.mx/download/link/where-is-the-phenomenology-of-attention-that-husserl-intended-to-perform> [žiūrėta 2016 09 15].
4. Dwyer, F. J., 2007. *Husserl's appropriation of psychological concepts of apperception and attention*. In *Husserl Studies*, Vol. 23, p. 83-118. Dordrecht: Springer. Prieiga internetu: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10743-007-9020-4> [žiūrėta 2017 06 07].
5. Husserl, E., 1901. *Logische Untersuchungen, Zweiter Theil*. Halle: Max Niemeyer.
6. Husserl, E., 1966. *Analyzen zur Passiven Synthesis*. Den Haag: Martinus Nijhoff.
7. Husserl, E., 1976. *Ideen zu einer Reinen Phänomenologie und Phänomenologischen Philosophie, Erstes Buch*. Den Haag: Martinus Nijhoff.
8. Husserl, E., 2004. *Wahrnehmung und Aufmerksamkeit, Texte aus dem Nachlass 1893-1912*. Dordrecht: Springer.